

Milli Mücadele Yıllarında Salihli'nin İşgali ve Kurtuluşu*

The Occupation and Liberation of Salihli During the National Struggle

Barış METİN** - Nimet SERT***

Öz

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesini imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesi sonrası 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri İzmir'den başlayarak Batı Anadolu'da işgallere başlamıştır. Bu duruma tepki olarak İzmir'de ve işgal sahasındaki kentlerde, kasabalarda Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak ve Kuva-yı Milliye teşkilatları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu süreçte Salihli'de Kuva-yı Milliye teşkilatının silahlı direniş faaliyetlerinin ortaya çıkmasında ve daha sonraki günlerde Milne Hattinin savunmasında 17. Kolordu Kumandanı Vekili Bekir Sami Bey ile Çerkez Ethem Bey'in önemli faaliyetleri olmuştur. Salihli 23 Haziran 1920 tarihinde işgal edilmiş ve 2 yıl 2 ay 13 gün işgal altında kalarak 5 Eylül 1922 günü Türk Ordusu tarafından geri alınmıştır. 26 Ağustos 1922 de Türk Ordusu'nun başlattığı Büyük Taarruz karşısında tutunamayan ve 30 Ağustos'ta Dumlupınar'daki meydan muharebesini kaybeden ve bozgun şeklinde İzmir'e doğru geri çekilen Yunan kuvvetleri için Salihli, yeni bir müstahkem mevki kurmayı planladıkları bölgedir. Ancak üstün Türk Ordusu bu hedefi gerçekleştirmeye imkân tanımayarak süvari kuvvetlerinin başarılı savaşları neticesinde 5 Eylül 1922 günü Salihli'yi geri almış ve Yunan birliklerinin buralarda tutunma ümitlerine son vermiştir. Ve böylece İzmir yolu Türk Ordusu'na açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Salihli Cephesi, Milne Hattı, Kuva-yı Milliye, Salihli'nin İşgali, Salihli'nin kurtuluşu.

Abstract

After the signing of the Mondros Armistice by the Ottoman Empire, Greek forces began the invasion of Western Anatolia by the occupation of İzmir on May 15, 1919. In response to this, several organisations such as "Müdafaa-i Hukuk", "Redd-i İlhak" and "Kuva-yı Milliye", were established in İzmir and other cities and towns in the areast that were under occupation. During this period, 17th Corps Deputy Commander Bekir Sami Bey and Çerkez Ethem Bey had important roles in the creation of the armed resistance of the "Kuva-yı Milliye" in Salihli, as well as in the defence of the Milne Line in the following days. Salihli was occupied by Greek forces on June 23, 1920 and remained under occupation for 2 years, 2 months and 13 days, and was retaken by the Turkish Army on September 5, 1922. Greek forces could not hold on to the Great Offensive launched by the Turkish Army on 26 August 1922 and lost the battle in Dumlupınar. After the defeat, Salihli was the place where Greek forces planned to establish a new fortified position. However, Turkish forces did not allow them to realize this goal, and as a result of the successful battles of the cavalry forces, Salihli was taken back on September 5, 1922. Thus, the road to İzmir was opened to the Turkish Army.

Key Words: The Turkish National Struggle for Independence, Salihli Front, Milne Line, Kuva-yı Milliye, Invasion of Salihli, Liberation of Salihli.

Makale Geliş Tarihi: 12.08.2020. Makale Kabul Tarihi: 24.10.2020.

* Bu makale; yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Başlıca Yazar; Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD, E-posta: baris.metin@usak.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3500-7897.

*** MEB, Tarih Öğretmeni, nimet_09_88@hotmail.com.

gazi

Akademik Bakış

261

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Giriş

Salihli, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde, Manisa ili sınırları içinde yer almaktadır. Yüz ölçümü 1.302 km² olup ilçe doğudan Kula, kuzeydoğudan Köprübaşı, kuzeyden Gördes, kuzeybatıdan Gölçü, batıdan Ahmetli, güneyden İzmir ilinin Ödemiş ilçesi ve güneybatıdan Alaşehir ile çevrilidir¹. Salihli'nin en eski yerleşim yeri Lidya Uygarlığına başkentlik yapan Sardis'tir. Bölge XI. yüzyılda Türklerin eline geçmiş ve 1075 yılında Aydınoluğuları topraklarına katılmıştır.² 1390 yılında ise Osmanlı Devleti bu coğrafyada hâkimiyet kurmuş ve 1867'ye kadar Salihli, Aydın Sancağının bir kazasını oluşturmuştur³. Bu tarihten sonra Saruhan Sancağına bağlanmış ve Adalar Kazasının bir nahiyesi olmuştur⁴.

Salihli'nin, tarihsel süreçteki önemi XX. Yüzyılın başlarında artarak devam etmiş ve kasaba hem demiryolu güzergâhında hem de Anadolu'dan İzmir üzerine geçişi sağlayan bir konumda yer almıştır. İşte bu özelliğinden dolayı Milli Mücadele yıllarında İtilaf Devletleri'nin Batı Anadolu'ya dair planlarında, Yunan işgal kuvvetlerinin askeri faaliyetlerinde ve bunlara karşı Türk Ordusu'nun savunma ve taarruz stratejileri arasında oldukça önemli bir yeri olmuştur.

Salihli'de Kuva-yı Milliye'nin Kurulması ve Salihli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılarca işgali sonrası Batı Anadolu'da bu duruma karşı direnişi örgütlenme ve yürütme çabalarında 17. Kolordu Kumandanı Vekili Bekir Sami Bey'in çalışmaları oldukça önemlidir. Bekir Sami Bey'in Soma Ahz-ı Asker Kalemi Riyaseti ile yaptığı yazışmalardan söz konusu tarihlerde (Mayıs-Haziran aylarında) Akhisar, Salihli bölgesinde olduğu anlaşılmaktadır⁵. Ayrıca Kazım (Özalp) Bey, Yüzbaşı Selahattin Efendi, Kazım Bey'in kardeşi Fethi Bey, Vasıf Bey, Vasıf Beyin kardeşi Esat Bey (Çınar), İnceoğlu Hamit Şevket Bey, Mülazım Necati Efendi, Karaosmanoğullularından Hamdi Bey ve Mülazım Faruk'un da İstanbul'dan bölgeye geldikleri bilinmektedir. Bunun yanında söz konusu heyete Akhisar'da Osmanzade Hamdi Bey, Mir-i miran Halit Paşa, Akhisar eşrafından Sarı Ali Bey ve Parti Pehlivan⁶ da dâhil olmuştur.

- 1 Mustafa Uçar, *Antik Kral Yolunda Zümriüt Bir Kent Salihli*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Salihli, 2010, s. 7.
- 2 Uçar, *age.*, s. 7-25.
- 3 Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş / Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 180.
- 4 Füsün Baykal, *Salihli Kent Coğrafyası*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1989, s. 33.
- 5 *Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi*, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu: 20, Gömlek: 43, Belge No: 43-1.
- 6 Parti Pehlivan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Metin; *Esaretten Zafere Uşaklı Bir Muharip Gazi Şükrü Nail'in (Soysal) Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Akademi Yayınevi, Uşak: 2012, s. 36., Aynı konu için bkz., Bünyamin As, *Bir Kuva-yı Milliye: Parti Pehlivan*,

Akhisar, Gölarmara, Salihli hattında bir direnişi örgütlemek için bu kişiler büyük gayret göstermişlerdir⁷. Ayrıca yukarıda belirtilenlerin isimlerin dışında 24 Mayıs 1919'da İstanbul'dan yola çıkan bir başka heyet daha vardır. Bunların arasında ise; Hüseyin Rauf Bey, Topçuoğlu Nazmi Bey, Yenice Kaymakamı İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Yüzbaşı Osman Tufan Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Peşaverli Abdurrahman Beyler bulunmaktadır⁸.

Salihli'de Kuva-yı Milliye teşkilatının ortaya çıkmasında Zahit Molla Efendi'nin önemli gayreti olduğu görülmektedir. Albay Bekir Sami Bey'i şehre gelişinde karşılamış, ondan gereken direktifleri alarak vakit kaybetmeden hemen faaliyetlere başlamıştır. Müftü Mehmet Efendi, Belediye encümen azalarından Aksekili Hacı Hüseyinzade Mehmet Nuri Bey, 1918-1921 yıllarında belediye başkanlığı görevini yürüten Hacı Davut Efendi gibi vatanseverler ile birlikte hareket etmiş⁹ ve Kuva-yı Milliye teşkilatının Salihli'de temelleri böylece atılmıştır.

Bölgedeki Kuva-yı Milliye birliklerinin lojistik desteği ile ilgili bazı bilgileri aktarmak gerekirse; önceleri 14. Kolordu'dan, Alaşehir ve civarındaki yerel imkânlardan faydalanılmıştır. Daha sonraları ise; 23. Tümen ve Afyon depolarından ikmal yoluna gidilmiştir. Lojistik destek sırasında askeri makamlar, milli heyetler ve halkın yardımı diğer bölgelerde olduğu gibi devam ettirilmiştir¹⁰.

Salihli'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulması çalışmalarına bakıldığında ise; Kadı Zahit Efendi'nin ismi öne çıkmaktadır. Cemiyetin Üyeleri ise; Şabanşade Ali, Tavaslızade Ali Rıza, Refikzade Hasan Refik, Hacı İsmailağazade Hacı Mustafa, Pazarcıklıoğlu Süleyman Faik ve Osmanşade Münir Beylerdir¹¹. Salihli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmaları arasında özellikle Ali Rıza Paşa kabinesini istifaya zorlayan padişah ve çevresine bu durumdan üzüntü duyduklarını dile getiren telgraf göndermeleri¹² ve bu kararı protesto etmeleri önemlidir.

Salihli Cephesinin Kuruluşu ve Çerkez Ethem Bey'in Faaliyetleri

Milli Mücadele sürecinde Salihli Cephesinde komuta kademesi zaman için de değişikliğe uğramıştır. Milli Kuvvetler dâhilinde, Ödemiş Jandarma Taburu

-
- Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2018.
- 7 Nurettin Gülmez, "Kuva-yı Milliye ve Manisa", *Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu Bildirileri (6-7 Kasım 2009)*, Manisa Valiliği, Manisa, 2010, s. 38
- 8 Selim İlkin, İlhan Tekeli, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s. 93.
- 9 Ahmet Otman, Ali Aksakal; *Antik Çağdan Günümüze Salihli, Salihli: Başat Cilti*, 2004, s. 23.
- 10 *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler 15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, C. VII, Ankara, 1975, s. 19.
- 11 Enver Konukçu; *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 47-48.
- 12 İbrahim Çiçek; *Her Yönü İle İlçemiz Salihli*, Çiçek Matbaası, Salihli, 1985 s. 84.

Gazi

Akademik
Bakış

263

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Kumandanı Mehmet Tahir Bey, Sarı Efe (Edip Bey), Çerkez Ethem Bey, Kaymakam Haydar Bey Salihli cephesinde kumandanlık yapmışlardır. Bu müfrezelelerin Heyet-i Umumiyesi ise; 23. Fırka Kumandanı Kaymakam Ömer Lütü Bey'in, daha sonra da Kaymakam Aşir Bey emrine verilmiştir¹³.

Salihli civarında cephenin oluşum sürecinde yararlı çalışmaları olan diğer bir kişi de Alaşehir eşrafından Mustafa Bey'dir. Bu kişi, Poyraz denilen semtteki beş altı köyde nüfuzu olduğundan, buradaki köylülerden önemli sayıda kuvvet toplamıştır¹⁴. Mustafa Bey'in dışında Salihli'de ilk direniş hareketini başlatan arasında; Hacı Ali Bey (Poyraz), Eşref Ağa (Turgut), Bekir Ağa (Arıkan), Kopuk Osman (Erdoğan) ve Hacı Mehmet Efendi bulunmaktadır. Bu kişilerin organize ettiği Kuva-yı Milliye gönüllüleri Haziran 1919 başlarında Poyraz Köyü ileri gelenlerinin oluşturduğu kuvvetlerle, Gediz Nehri ile Marmara Gölü arasındaki kısımda Yunan işgal kuvvetlerine karşı başarıyla savaşmışlardır.¹⁵

25 Mayıs 1919 günü İstanbul'dan Bandırma'ya gelen Hüseyin Rauf Bey, daha önceden Teşkilat-ı Mahsusadaki çalışmalarını bildiği ve o günlerde Manyas'ta bulunan Çerkez Ethem Bey ve kardeşleri Reşit ve Tevfik Beylerle görüşüp¹⁶ onlardan Salihli'deki direniş örgütlemelerini istemiştir. Ayrıca Teşkilat-ı Mahsusa liderlerinden Kuşçubaşı Eşref Bey'in¹⁷ Salihli'deki çiftliğini de karargâh olarak kullanmalarını tavsiye etmiştir¹⁸. Nihayetinde Çerkez Ethem Bey, 10 Haziran 1919'da Kuşçubaşı Eşref Bey'in Salihli'deki çiftliğine yerleşmiştir¹⁹. Çerkez Ethem Bey, Salihli'ye geldikten sonra bu bölgede bulunan Dramalı bazı millî kuvvetlerle güç birliğine gitmiştir. Ayrıca Balıkesir, Gönen, Kirmasti, Bandırma ve Bursa civarında yaşayan ve savaşmayı iyi bilen, daha önceden tanışıklığının olduğu Çerkezlere haber göndererek onları da Salihli'ye çağırmıştır²⁰. Ayrıca Çerkez Ethem Bey, Salihli'den Alaşehir, Kula, Eşme, Demirci, Gördes, Salihli ve Akhisar askerlik şubelerine emirler göndererek buralarda gönüllü asker toplamaya başlamıştır. Salihli'den Ethem Bey'in kuvvetlerine katılanlar arasında şu isimler bulunmaktadır; Eski Cami Mahallesi Dibek cad-desinden Kürt Ali, Eski Cami Mahallesinden Ahmet Erdemli, Bostan Sokaktan Kopuk Osman, Eski Cami Mahallesinden Ali Karakulak, Hacılar Köyünden Ali Karatepe, Belediyeden emekli Hüseyin Sencer. Ayrıca Yunan işgal güçlerine

- 13 Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklal Harbi (Garp Cephesi)*, Haz. Muhammet Safi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 18.
- 14 Rahmi Apak; *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990. s. 114.
- 15 Nurettin Gülmez, "Kuva-yı Milliye ve Manisa", *Millî Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu Bildirileri (6-7 Kasım 2009)*, Manisa Valiliği, 2010. s. 40-41.
- 16 Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadele'de İttihatçılık*, Çev., Nüzhet Salihioğlu, (8. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s. 134.
- 17 Eşref Sencer Bey ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Barış Metin, *age.*, s. 31
- 18 Kuşçubaşı Eşref Bey'in çiftliği bugünkü lise binası, Salihli Askerlik Şubesi ve Orman Dairesi'nin kapladığı sahada bulunmaktaydı. Bkz. Aksakal-Otman, *age.*, s. 24.
- 19 İlkın-Tekeli, *age.*, s. 124.
- 20 Ergül, *age.*, 2007, s. 109.

karşı, yaptığı akın ve hücumlarla o dönemde ün salan Parti Pehlivan da arkadaşları ile birlikte Ethem Bey'in emrine girmiştir. Böylece Ethem Bey kısa zamanda bölgedeki diğer Kuva-yı Milliye gruplarının kuvvetlerden daha fazla güce ulaşmıştır²¹. Bu dönemde Çerkez Ethem Bey'in Salihli'de yaptığı ilk işlerden birisi; Kuva-yı Milliye'nin çalışmalarını sekteye uğrattığına dair şikâyetler aldığı kaymakam Hasan Tahsin Bey'i²² muhafaza altında Alaşehir'e göndermek olmuştur²³. İkinci Ordu Müfettişliğinin raporunda söz konusu olay şöyle yer almaktadır; "Salihli Kaymakamı ile Müftü ve Belediye Reisi, ahaliden hiç kimsenin haberi olmaksızın Yunan kumandanını kazanın işgaline davet etmek amaçlığında bulunmuşlardır. Vakadan haberi olan ahali keyfiyeti icap edenler nezdinde protesto ile kaymakamın başlarından def edilmesini istemişlerdir. Bu hainlerin tevkif edilerek Alaşehir'e gönderilmesi emredilmiştir"²⁴.

Salihli Cephesi'nde Kuva-yı Milliye Kuvvetleri Arasında Egemenlik Mücadelesi

Çerkez Ethem Bey, Salihli'ye yerleşip, bu bölgede güçlenmeye başlayınca cephe de bulunan diğer bir Kuva-yı Milliye reisi Alaşehirli Mustafa Bey ile arasında bazı sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum nedeniyle Mustafa Bey, bir müddet sonra kendi kuvvetleri ile Bozdağ mıntıkasına geçmek zorunda kalmış ve Postlu Mestan Efe'nin yanına, cephenin sol kanadına yerleşmiştir. Böylece sağ kanadının kumandanlığı ise Çerkez Ethem Bey'de kalmıştır. Söz konusu egemenlik mücadeleleri Alaşehir Merkez Heyeti'nce de engellenmeye çalışılmıştır.²⁵ Ancak bu pek mümkün olmamış ve Alaşehir Merkez Heyeti'nin karşı çıkmasına rağmen Çerkez Ethem Bey, 26 Eylül tarihinde Bozdağ'daki Mestan Efe kuvvetlerine taarruz etmiştir. Postlu Mestan Efe bu olaydan sonra Demirci Efe'nin mıntıkasına geçmiş ve faaliyetlerini orada devam ettirmiştir. Böylece Çerkez Ethem Bey, Salihli ve Alaşehir hattındaki tüm cephenin kontrolünü eline almıştır²⁶. Ayrıca Ethem Bey, Bozdağ cephesindeki Sarı Edip Efe ile de işbirliği içinde olduğundan, hem Salihli hem de Bozdağ cephelerini denetler hale gelmiş, o güne kadar "Süvariye Mücahidin Kumandanı" adıyla anılırken bundan sonra, "Salihli Cephe-i Harp Kumandanı" unvanını kullanmaya başlamıştır²⁷.

21 Bayar, *age.*, s. 2509.

22 Celal Bayar'ın Bende Yazdım adlı kitabında ve Teoman Ergül'ün Kurtuluş Savaşında Manisa adlı kitabında Salihli kaymakamının Hasan Fikret olduğu yazılıdır. Fakat bu kaymakamın Hasan Fikret değil de Hasan Tahsin (Bayatlı) Bey olduğu bilinmektedir.

23 Teoman Ergül; *Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu'da Sardis ve Salihli)*, 3. Baskı, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2010., s. 110.

24 ATASE Arşivi, İSH, K. 257, G. 169 B.169-1; Bkz. Mehmet Tayyip Gökbiçgin, *Milli Mücadele Başlıkların Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 176.

25 Ergül, *age.*, s. 219-220.

26 Şerafettin. Turan; *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çanklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları 1919-1920*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967., s. 75.

27 İlkin-Tekeli, *age.*, s. 290-291.

Gazi

Akademik
Bakış

265

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Salihli'nin Yunan Kuvvetleri Tarafından İşgali Öncesi Muharebeler

1919 yılı Kasım ayı başında Salihli cephesindeki askeri duruma bakıldığında: 23. Tümenin birinci taburu Ömer Lütfi Bey'in emrinde olmak üzere Alaşehir'de, alayın diğer kısmı ise Uşak'ta bulunmaktadır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise; Ethem Bey'in Salihli müfrezesi Salihli'de, Sarı Edip Efe kumandasındaki Balkan Akıncı Müfrezesi ise Bozdağ'dadır²⁸.

3 Kasım 1919 tarihinde Milne Hattının ilanından, 1919 yılı sonuna kadar cephede Türk ve Yunan kuvvetleri arasında çarpışmalar ara ara devam etmiştir. Yunan kuvvetleri 3 Kasım'da 1 piyade, 1 süvari alayı ve 2 bataryadan oluşan bir güçle Salihli cephesine taarruz etmişlerdir. İki gün süren bu muharebede, bir başarı sağlayamayan Yunan kuvvetleri büyük kayıplara uğrayarak eski mevzilerine geri çekilmek zorunda kalmıştır²⁹. Aralık ayının son günlerinde ise cephede çarpışmalar yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Bu dönemde Ödemiş ve Salihli bölgelerindeki çarpışmalar ile ilgili Demirci Mehmet Efe'nin, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği şu telgraf, cephede yaşanan durumu ortaya koyması bakımından önemlidir; "Yunanlılar, General Milne notasında gösterilen hattı çok üstün kuvvetlerle işgale başladılar. Ödemiş taraflarında üç gündür beri kanlı muharebeler oluyor. Hain Ferit Paşa kabinesi zamanında hiçbir yerden yardım alamadık. Bir aydan beri her tarafa silah ve cephaneye için başvurulduğu halde sadece pek az miktar Konya'dan geldi. Bugün de Burdur'dan 100 sandık gönderiliyor. Savaş bu şekilde devam edecek olursa mevcut cephaneye ile düşmana nihayet 10 gün mukavemet gösterilebilir. Bir hafta içinde 15.000 mücahidi cepheye getirmek kolaydır. Bunlar silah ve cephanesizlik yüzünden getirilemiyor. Bazı yerlerden kuvvetli vaatler alındıysa da, durum aleyhimize döndüğü takdirde yapılacak yardımın hiçbir değer hükmü kalmayacaktır... Salihli kesimi çok zayıftır. Üstelik Yunanlılar dünden beri oraya taarruz ettikleri için bizden kuvvet ve yardım istiyorlar. Bir tek er bile gönderilmesine bu sırada imkân yoktur. Salihli kesimi hemen takviye edilmez ve düşman durdurulmazsa, bizim de durumumuz pek güçleşecektir..."³⁰.

Demirci Mehmet Efe'nin güçlendirilmesi gerektiğini ısrarla vurguladığı Salihli cephesine 21 Kasım 1919'da, Yunan kuvvetleri yeni bir harekât gerçekleştirmiştir. Bu saldırı karşısında başarısız olan Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise Tatar - İslam hattına geri çekilmek zorunda kalmışlardır.³¹ Bu süreçte Sart'ın önemli bir kısmı işgal edilmiştir. Söz konusu mağlubiyetin sebepleri arasında Çerkez Ethem Bey'in Anzavur ayaklanmasını bastırmak için 150 kadar seçkin mücahitle Salihli'den Balıkesir'e gönderilmesinin de etkili olduğu³² ifade edi-

28 Ergül, *age.*, s. 235.

29 ATASE Arşivi, İSH, K. 35 G. 66 B. 66-1. Bu konuya dair ayrıca bkz. Özalp, *age.*, s. 63.

30 *Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım...*, s. 160-162.

31 ATASE Arşivi, K. 325 G. 117 B. 117-1.

32 *Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım...*, s. 160.

lebilir. O günlerde Salihli Cephesinden gelen olumsuz haberler Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından da yakından takip edilmiştir. 2 Aralık 1919'da Salihli ve civarındaki duruma dair gönderdiği telgrafta Mustafa Kemal Paşa; "...Zayıf olan Salihli cephesinin 23. Tümen birlikleriyle kuvvetlendirilmesi mümkün değil mi? Demirci Mehmet Efe, silah ve cephane istiyor. Muharebenin devam etmesi için de bu isteğinin derhal yerine getirilmesi gerekmez mi? Buna göre her ne suretle olursa olsun taarruza uğrayan cephelere cephane ve silahça en çabuk şekilde yardımda bulunulması gerekmektedir."³³ Şeklindeki soruları ve emirleri ile cepheye acilen destek gönderilmesini istemiştir. İlerleyen günlerde Salihli cephesinde işler Türk kuvvetleri adına giderek daha da karmaşık bir hal almaya başlamıştır. 20 Aralık 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa, 23. Tümen'in Alaşehir'de bulunan Alayının derhal Afyonkarahisar'a gönderilmesi emrini vermiştir. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıda yer alan cepheye destek verilmeli emri ile çelişmektedir. 23. Fırka Kumandanı Ömer Lütfi Bey de bu talebi sakıncalı bularak karşı çıkmıştır. Fakat bu durum üzerine Cemal Paşa, 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e gönderdiği telgraf ile "...Nezaret, vaziyeti Ömer Lütfi Bey'den çok iyi bilir. Ömer Lütfi Bey'in yerine başkasını tayin ederek onun tümen kumandanlığı vekâletine son veriniz..." emrini vermiştir³⁴. Hal böyle olunca Ömer Lütfi Bey'in yerine Aşir Bey'in 23. Fırka Kumandanlığına uygun olduğunu belirtilmiş³⁵ ve nihayetinde 8 Ocak 1920'de Aşir Bey ³⁶ görevi devralmıştır.

Salihli cephesinde 18 Ocak 2020 günü sabaha karşı, Yunanlılar sekiz piyade taburu ve 8 topluk bir kuvvetle yeniden saldırıya geçmişlerdir. Bu muharebe 19 Ocak akşamına kadar sürmüştür. 18/19 Ocak 1920 gecesi Türk kuvvetleri Salihli cephesinde karşı taarruza geçmiş ve Milne Hattı'nı ele geçirerek Yunan kuvvetlerini geri püskürtmüştür³⁷. Bu çatışma sırasında Kapanca çiftliği, birkaç kez el değiştirmiş³⁸ ve nihayetinde 21 Ocak'taki Yunan saldırısı durdurularak, Yunan kuvvetleri eski mevzilerine çekilmek zorunda bırakılmışlardır³⁹.

29 Ocak 1920 tarihinde Yunan işgal kuvvetleri Salihli cephesinde bir kez daha taarruza kalkışmışlardır.⁴⁰ Bunun üzerine 7 Şubat 1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa, Balıkesir'de Kazım Bey'e gönderdiği şifre telgrafta Yunanlıların Salihli'ye işgal maksadıyla kuvvetli bir taarruz yapacaklarına dair istihbar alındığı ve bu cepheye acil yardım etmek üzere akıncıların her türlü fedakârlığı göze alarak düşmanın gerilerinde etkili olmalarını

33 ATASE Arşivi, İSH, K. 274 G.74 B. 74-1.

34 Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, Eylem Yayınları, Ankara, 2008, s. 198.

35 ATASE Arşivi, İSH, K. 201 G. 34 B. 34-1.

36 ATASE Arşivi, İSH, K. 332 G. 68 B. 68-1.

37 *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)*; Katalog: A1, Sıra No: 843, Kutu No: 19, Belge No: 5.

38 ATASE Arşivi, İSH, K. 120 G. 73 B. 73-1.

39 ATASE Arşivi, İSH, K. 420 G. 126 B. 126-1.

40 ATASE Arşivi, İSH, K. 204 G. 79 B. 79-1.

Gazi

Akademik
Bakış

267

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

istemmiştir⁴¹. 11 Şubat 1920'de Yunan kuvvetleri, Sart istasyonunun batısında ve Kapanca çiftliği civarında tekrar taarruz harekâtı başlatmış ancak başarılı olamamışlardır. Bu günlerde Bintepeler istikametinde Yunan kuvvetlerinin giderek artan topçu ateşi faaliyeti görülmeye başlanmıştır⁴². 18 Şubat 1920'de ise Yunan kuvvetlerinin, Milne Hattı'nda işgal mıntıklarını genişletmekte ve birçok yerde mezalim yapmaya devam etmekte olduklarına dair bilgiler gelmeye başlamıştır⁴³. Güney cephesinin 29 Şubat 1920 gününe ait kuvvet raporunda ise; Salihli cephesinde Yunan topçusunun Türk mevzilerine şiddetli ateş ettiği, ancak Türk topçularının karşı koymasıyla sükûta mecbur kılındığı ifade edilmiştir⁴⁴.

1920 yılı Mart ayının ilk günlerinden itibaren Salihli Cephesinde tekrar başlayan Yunan saldırıları ile Milne Hattının ilanından sonraki en şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. 2 Mart 1920 tarihinde Türk kuvvetlerinin tuttuğu Bozdağ cephesine saldırı düzenleyen Yunan kuvvetlerine karşı Mestan Efe Müfrezesi geri çekilerek Bozdağ'ın zirvelerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁵ Böylece Salihli cephesi de tehlikeye düşmüştür. Bunun üzerine Bozkır mıntikasından Alaşehir civarına gelen ve emrinde atlı ve yaya kuvvetlerden oluşan milli müfrezelerin olduğu Yarbey Arif Bey, Bozdağ'daki durumu düzeltmekle görevlendirilmiştir. 3 Mart 1920'de Alaşehir'deki 68. Alay'ın 1. Taburu ile bir hücum bölüğü ve iki makineli tüfek, Yarbey Arif Bey'in emrine verilmiştir. Kısa sürede cephede gece baskınları yapılmaya başlanmıştır. Yunan kuvvetleri ise baskınlardan korunmak için, 2. Tümen'den 7. Alay'ın 1. Taburu, 1. Alay'ın 3. Taburu ve 1. Bataryadan bir takım topçu kuvvetleriyle ve Albay Kondilis'in emrinde 7 Mart 1920'de Bozdağ'dan taarruz harekâtı başlatmışlar ve Türk kuvvetlerinin koordine olamamasından dolayı neredeyse zorlanmadan Sart köyünü ele geçirmişlerdir. 8 Mart 1920 günü, Yunan kuvvetleri Bozdağ'ı işgal etmiş oldukları hatta durmuş ve daha fazla ilerleyememişlerdir.⁴⁶ Bu çarpışmalarda Çerkez Ethem Bey kuvvetleri, Sart hariç diğer mevzileri savunmayı başarmıştır. 12 Mart 1920'de ise Salihli-Bozdağ cepheleri 23. Tümen Komutanlığı'nın sorumluluğuna verilerek tümen karargâhı Afyonkarahisar'dan Alaşehir'e intikal ettirilmiştir⁴⁷.

Salihli'nin Yunanlılar Tarafından İşgali Gediz Nehri Kuzeyi İle Marmara Gölü Kuzeyindeki Muharebeler

Cephede Yunan saldırısı 22 Haziran 1920 günü sabah saat 5'te başlamıştır⁴⁸. Yunan birlikleri, ilk olarak Kan boğazına saldırıp burayı ele geçirmişlerdir. Daha

41 ATASE Arşivi, İSH, K. 120 G. 107 B. 107-1.

42 TİTE Arşivi, Katalog A1, Sıra No: 914 Kutu No:20 Belge No:12

43 ATASE Arşivi, İSH, K. 110 G. 23 B. 23-1.

44 ATASE Arşivi, İSH, K. 122 G. 11 B. 11-1.

45 ATASE Arşivi, İSH, K. 59 G. 72 B. 72-1-2.

46 ATASE Arşivi, İSH, K. 59 G.159 B. 159-1.

47 *Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım...*, s. 169-170.

48 ATASE Arşivi İSH, K. 862 G. 66 B. 66-1.

Görüş

sonra, Marmara gölünün kuzeyindeki bölgeye kadar ilerlemişlerdir. Bu yöredeki 159. Alaydan ve Uşak Hücum Taburundan oluşan ve Binbaşı Şakir Bey kumandasındaki Türk kuvvetleri, yapılan saldırıyı önleyememişlerdir. Alay, ağırlıklarının Yunan süvarilerinin eline düşmesi üzerine büyük ölçüde dağılmıştır. Alay komutanı elinde kalan 200-300 kişilik bir kuvvetle Kayacık yönünde geri çekilmiştir. Daha sonra aldığı emir üzerine de Kula'ya yönelmiştir. Gölarmara'yı ele geçiren Yunan süvarileri, gölün kuzeyinden hızla Salihli'nin kuzeyindeki Pazarköy'e kadar gelmiştir⁴⁹. Bu ilerleme gölün güneyinde Bintepeleler'de direnen milli kuvvetleri tehlikeye soktuğundan, Salihli'de ihtiyat birliği olarak duran 68. Alayın 3. Taburu, iki ağır makineli ile Pazarköy-Kemerdamları yönünde ileriye sürülmüştür⁵⁰. Bu sıralarda 23. Tümen Komutanı Aşir Bey, Salihli cephe komutanına telefonla şu emri vermiştir: "Gediz kuzeyinde kuvvetlerimiz düşman süvarilerinin harekâtına mani olamıyor. Gerek Gediz Nehrinin kuzeyinden gelecek piyade kuvvetlerimiz ve gerekse güneyde bulunan kuvvetlerimiz Gediz Nehrinin geçit mahallerine ve nehrin güney sahiline yerleştirilerek akşama kadar düşmanı Gediz Nehri güneyine geçirmeyeceklerdir. Gediz Nehrinin kuzeyi tamamen elden çıktıktan sonra Salihli batısındaki kuvvetler 23 Haziran akşamı Manomak hattında savunmaya çekilecektir⁵¹. 68. Alayın Manomak İstasyonu civarındaki 2. Tabur birlikleri de Kemerdamları yönüne sürülmüştür. Bu taarruz sonucunda Kemerdamları ele geçirilmiş, Yunanlılar 22 Haziran gecesi Keçidağı sırtlarına çekilmek zorunda bırakılmıştır.

Gediz Nehri Kesiminde ve Marmara Gölü Güneyindeki Bintepeleler Muharebesi (23 Haziran 1920)

Marmara gölü ile Gediz Nehri arasındaki bölgenin savunması, Bintepeleler mevziini tutan Salihli Milli Alayının dört bölüklü 1. Taburu ile Uşak Hücum Taburundan bir bölük ve ayrıca altı ağır makineli tüfek ile iki sahra topundan kurulu bir kuvvete verilmiştir. Mevcudu 700 kadar olan bu birliğe karşı Yunanlılar bir piyade alayı, bir süvari grubu ve bir topçu taburu ile 23 Haziran günü taarruza geçmişlerdir⁵². Cephede Yunan taarruzunun başlamasıyla Bintepeleler'de iki kanlı savaş meydana gelmiştir⁵³. Bu çarpışmalar sonucunda önemli kayıplar veren Türk birlikleri 200 er, 3 makineli tüfek ve iki toptan oluşan kuvvetiyle Salihli'ye çekilmek zorunda kalmışlardır⁵⁴.

Gediz Nehri Güneyindeki Muharebeleler (23 Haziran 1920)

Salihli Milli Alayının 2. Taburu, Gediz Nehri güneyinden gelecek Yunan birliklerine karşı Salihli'nin batısını savunmak için tertiplenmiş ve taburun emniyet

49 ATASE Arşivi İSH, K. 672 G. 8 B. 8-1.

50 İlkın-Tekeli, *age.*, s. 312.

51 ATASE Arşivi, İSH, K. 970 G. 54 B. 54-1;54A.

52 *Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım....*, s. 305.

53 ATASE Arşivi İSH, K. 639 G. 38 B. 38-1.

54 İlkın-Tekeli, *age.*, s. 312.

Gazi

Akademik
Bakış

269

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

birlikleri Hasalan-Sazköy-Çaltılı hattına kadar sürülmüştür. Yunan süvarisinin Salihli'nin Keli Mahallesinin kuzeyinden Gediz'in güneyine geçme ihtimaline karşı taburun 2. Bölüğü Salihli batı kuzeyinde Tatar-İslam'da bırakılmıştır. 23 Haziran'da Yunan birliklerinin Bintepele'e saldırısına paralel bir saldırı da bu cephede gelişmiştir. Akşama kadar Yunan saldırısını oyalayan tabur, daha sonra Salihli'ye çekilmiştir⁵⁵. Bunun üzerine Yunan birlikleri 23 Haziran günü Salihli cephesinde⁵⁶ taarruza geçmişlerdir. Bu savaşlarda Salihli alayının ikinci taburu 15'i aşkın şehit vermiştir⁵⁷. Yunan kuvvetleri ise daha fazla zayıt vermiştir. Ancak Türk kuvvetlerinin 23 Haziran günü Marmara Gölü'nün 12 km doğusuna çekilmek durumunda kalması ile⁵⁸ Salihli, 13. Yunan Tümeni tarafından sabah saat 6.30'da işgal edilmiştir⁵⁹. Salihli'nin doğusunda yapılan savaşta ise başarı sağlayamayan bütün birlikler de Alaşehir yönünde geri çekilmiştir⁶⁰. Yunan taarruzunun sonucunda Salihli Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye faaliyetleri sekteye uğramıştır⁶¹.

Salihli'nin Yunan İşgalinden Kurtuluşu

2 yıl 2 ay 13 gün Yunan işgali altında kalan Salihli için 26 Ağustos 1922'de Türk Ordusunun, Afyon Kocatepe'den Yunan işgal kuvvetlerine karşı büyük bir taarruz gerçekleştirmesi ile kurtuluş umudu doğmuştur. Üstün Türk kuvvetleri karşısında tutunamayan Yunan kuvvetleri, Dumlupınar bölgesine çekilmek zorunda kalmış ve 30 Ağustos tarihindeki buradaki meydan muharebesini de kaybederek İzmir'e doğru bozgun şeklinde geri çekilmeye başlamışlardır. Söz konusu dönemde Yunan kuvvetleri Salihli bölgesinde yeni bir müstahkem mevki oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu bakımdan Salihli Muharebeleri İzmir'e doğru giden yolda her iki kuvvet açısından da önem arz etmektedir. Zira Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanan ve Türk İstiklal Harbi serisinin "Büyük Taarruz Takip Harekâtı" ismini taşıyan kitapta Salihli bölgesindeki muharebelere "Salihli Muharebesi"⁶² adı verilmiştir. Muharebeyi yürüten 1'inci Süvari Tümeni'nin Kurmay Başkanı olan Bnb. Kemal Balıkesir de yayınlanmamış anılarında muharebelere "Salihli Muharebemiz"⁶³ demektedir. Bu isimlendirmeler cephenin anlamını ortaya koymak açısından önemlidir.

55 İlkin-Tekeli, *age.*, s. 312.

56 ATASE Arşivi İSH, K. 970 G.53 B. 53-1.

57 ATASE Arşivi İSH, K. 639 G. 38 B. 38-1a.

58 ATASE Arşivi, İSH, K. 562 G. 3 B. 3-1.

59 ATASE Arşivi, İSH, K. 577 G. 192 B. 192-1-2. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Komisyon, Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911-1922), (Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, 1977), s. 48.

60 ATASE Arşivi İSH, K. 970 G. 58 B. 58-1.

61 ATASE Arşivi İSH, K. 672 G. 108 B. 108-1.

62 *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III ncü Kitap, Büyük Taarruzda Takip Harekâtı*, (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı 1995, s. 119.

63 Kemal Balıkesir, *İstiklâl Savaşı Anıları* (Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Kütüphanesi Basılmamış Daktilo Metin. Kütüphane No:İST.381.)

Görüş

Akademik
Bakış

270

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

4 /5 Eylül 1922 gecesi, Türk Ordusunun 5.Süvari Kolordusu'na bağlı 1. Süvari Tümeni Durasılı'ya, 2.Süvari Tümeni Kemaliye'ye, 14.Süvari Tümeni ise Menye'ye ulaşmıştır⁶⁴. 1.Süvari Tümeni bir gün önce aldıkları emir gereği vakit kaybetmeden Salihli'ye doğru harekete geçmiştir. Görevi ise; diğer tümenlerin de desteği ile burada bulunan işgal kuvvetlerini bölgeden atmaktır. 5 Eylül sabahı bu tümen harekete geçerek⁶⁵ Salihli'nin doğusunda bulunan Yunan süvari tümenine baskın yapmak için Karaoğlanlı üzerinden Salihli'ye hareket etmişlerdir. 1'inci Tugay Komutanı Cemil Bey, 5 Eylül sabahı saat 08.00'de Salihli Cephesi'ndeki mevcut durumu Birinci Süvari Tümenine şöyle bildirilmiştir: "1. Salihli'ye girildi. İstasyon civarında sokak muharebesi devam ediyor. Kasaba istikametinde harekete hazırlanan trenin engellenmesine çalışılıyor. 2. Salihli kuzey ve güneyinden batıya doğru haricen ateşle taranıyor. 3. Bu rapor Salihli istasyon civarından sabah saat 08.00'de yazılmıştır."⁶⁶ 1'inci Tugay Komutanı Cemil Bey aynı günün sabahı, ilk mesajından 1 saat sonra, saat 9.00'da ikinci bir telgraf göndermiş ve şehirde düşman kuvvetinin fazlaştığını ve bu yüzden top ve diğer birliklerin takviye olarak gelmesini istemiştir⁶⁷. Bunun üzerine takviye birliklerinin bölgeye intikaline ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı çok acil ve önemli olarak değerlendiren 1'inci Süvari Tümeni Komutanlığı, Salihli'nin doğusunda bulunan 14'üncü Alaydan bir makineli bölüğün destek için harekete geçmesini istemiştir⁶⁸. Gün boyu devam eden Salihli'deki Sokak savaşlarında 10'uncu Türk Alayı, istasyon civarında bulunan işgal kuvvetlerini batıya doğru çekilmeye zorlamıştır. Ayrıca şehrin hemen kuzey ve doğusunda bulunan demiryolu hattına hâkim sırtlar da Türk kuvvetlerince ele geçirilmiş ve böylece doğudan gelmeye başlayan Yunan birlikleri imha edilerek perişan bir surette demiryolu hattının güneyindeki dağlara kaçmaya mecbur edilmiştir.⁶⁹

Salihli'nin Kurtuluşu Sonrasındaki Gelişmeler

1'inci Ordu Muharebe Tahrir Dosyasında Salihli'nin kurtuluşu ile ilgili olarak; "1'inci Süvari Tümeni gurûb-u şemsle (gün batımıyla) beraber Salihli'yi ele geçirmiştir"⁷⁰ denilmek suretiyle Türk Ordusu'nun bu cephedeki zaferi ilan edilmiştir. Çarpışmalara dair ayrıntılar ise 1'inci Ordu Komutanlığının 5 Eylül muharebeleriyle ilgili yaptığı şu açıklama ile ortaya koyulmuştur: "1. Birinci Tümen çekilmekte olan düşmanı vurmak, yolunu tıkayarak geriden gelmekte olan kuvvetlerimizle birlikte olarak imha etmek amacıyla 5 Eylül 1922 sabahı Salihli ile Yeniköy arasından taarruza geçmiştir. Düşmanın akşama kadar üç tümen kadar piyade ve bir tümen süvarisiyle muharebe edilmiştir. Düşman

64 *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III ncü Kitap...* s. 119.

65 *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III ncü Kitap...* s. 120.

66 ATASE Arşivi, İSH, K. 2335 G. 173 B. 3.

67 ATASE Arşivi, İSH, K. 2335 G. 173 B. 3.

68 ATASE Arşivi, İSH, 1 inci Süvari Fırkası Harp Ceridesi, aynı gün.

69 *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım...*, s. 82 vd.

70 ATASE Arşivi, 1 inci Ordu Muharebe Tahrir Dosyası.

Gazi

Akademik
Bakış

271

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

perişan bir halde dağların yamaçlarına çekilmeye mecbur olmuştur. Düşmanın süvari tümeni daima bize mahkûm vaziyet almıştır. Düşmana iki top ve sayısız ağırlık ve köylerden alıkonularak toplayıp götürdüğü hayvanat ve kağrı arabaları terk ettirilmiştir.

2. Muharebe; Salihli şehrinde demiryolu daima hâkimiyetimiz altında olarak devam etmiştir. İstasyonda evvela teslim olmak arzusunu gösteren düşmanın bir süvari alayı ve bir piyade taburu ile 11'inci Alayımız arasında devam eden muharebede alayımız pek cüretkârane davranarak ve fazlaca zayıt vermiş ve verdirmiştir.

3. Salihli'nin hemen doğusunda demiryolu tahrip edilmiş. Bu ana kadar biri Alaşehir'den gelen diğeri Salihli istasyonunda bulunan iki trenen başka batıya treni geçirilmemiştir.

4. Düşmanın çekilen son kuvvetleri tarafından şehir ateşe verilmiş ve şehir yanmaktadır.

5. Tümen 5-6 Eylül gecesini Salihli ve güneyinde açık karargâhta geçirmektedir. Yarınki harekât tarzımız konusunda verilecek emre göre hareket edeceğiz."⁷¹.

Salihli'nin Yunan işgalinden kurtarılması 1'inci Ordunun 38 Numaralı Ordu Emri şeklinde bağlı birliklere duyurulmuştur. Buna göre; "5 Eylül 1922'de gün batımıyla beraber Salihli ve civarına gelen Beşinci Kolordu birlikleri Alaşehir'den Salihli istikametine çekilen düşmanın iki tümenden fazla bir kuvvetini kolbaşısından sıkıştırmış ve düşman Salihli güneyindeki dağlara atılmıştır."⁷² Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ise, Salihli'nin kurtuluşu haberini "1.Süvari Tümeni 5 Eylül 1922 akşamı Salihli'yi ele geçirmiş ve düşman yürüyüş kolunu takip etmektedir."⁷³ Şeklinde duyurmuştur.

Salihli'nin kurtuluşu sonrası yeni duruma göre Türk Ordusunun yapması gerekenler ise 38 Numaralı emirle ilgili birliklere bildirilmiştir. Buna göre; İkinci Kolordunun takip kolu Salihli'nin güneyindeki dağlık bölgeye, Birinci Kolordu takip kolu ise Salihli istikametine yönlendirilmiştir. Ayrıca Salihli bölgesinde sıkıştırılan Yunan kuvvetlerinin Ödemiş istikametine doğru çekilip çekilmediği ise İkinci Kolordu tarafından gözlemlenecektir. Üçüncü Süvari Tümeni Salihli-Turgutlu hattına doğru giden istikameti kontrol edecektir. Ordu karargâhı harp unsurları Salihli istikametine gidecek ve 6 Eylül akşamı İkinci Kolordu karargâhı olan Manomak istasyonunda veya Salihli'de bulunacaktır.⁷⁴ 39 numaralı ordu emrinde ise; Beşinci Kolordu'nun 6 Eylül gecesini Salihli'nin 5-6 km. batı ve kuzeybatısında geçirmekte olduğu bildirilmiştir. Dördüncü

71 ATASE Arşivi, İSH, K. 2335 G. 173 B.173-1

72 ATASE Arşivi, İSH, K1762 G. 114 B75-1.

73 ATASE Arşivi, İSH, K. 1784 G.142 B. 144-1.

74 ATASE Arşivi, İSH, K. 1762 G. 114 B. 75-1.

Kolordu'nun ise 7 Eylül sabahı Salihli-Karacaoğlan-Yeniköy-Yenipazar bölgesine gelmesi emredilmiştir. Ordu karargâhının da Salihli'de konuşlanacağı bildirilmiştir. Ayrıca 12 numaralı seyyar hastanenin Salihli'ye gelmesi istenmiş ve seyyar hastane 7 Eylül tarihinde Salihli'ye gelerek görevine başlamıştır.⁷⁵ Yunan birlikleri kasabadan çekilirlerken yanlarında 80 kadar hane sakinini esir olarak götürmüşlerdir. Salihli istikametinden batıya doğru zorla götürülen bu esir kafilesi Karaoğlan köyü civarında 14'üncü Alayın yaptığı hücumla kurtarılmış ve düşman birliği de imha edilmiştir⁷⁶.

İşgalin sonlandırılması sonrası, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanlığı karargâhı ve Fevzi Paşa, Batı Cephesi karargâhı ve İsmet Paşa 7 Eylül sabah saat 09.00'da Alaşehir'den hareket ederek öğlen Salihli'ye gelmişlerdir. Komutanlar Salihli'de muharebenin bu aşamasında yapılacakları görüşmüşlerdir.⁷⁷ Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 7 Eylül tarihinde verdiği emirde; "Salihli'nin batısında Marmara gölü-Karayahşi-Mersindere doğu hattında tutunmak isteyen düşman 6 Eylül tarihinde kısa bir muharebeden sonra Manisa-Turgutlu istikametinde batıya atılmıştır. Takip ediliyor"⁷⁸ diyerek durum tespiti yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Fevzi ve İsmet Paşalar geceyi karargâh mensupları ile birlikte Salihli'de geçirmişlerdir. Batı Cephesi Komutanlığı 7 Eylül 1922 tarihli harp raporunda Salihli muzafferiyetinden itibaren gelinen son durumu değerlendirdikten sonra birliklerin yeni durumları ele almışlardır. Buna göre; "Birinci Ordu: Birinci Kolordu Karargâhı Salihli'de, 15'inci Tümen Taytan ve Salihli kuzeyinde; 6'ncı Tümen Karaoğlan-Salihli batısında; 57'nci Tümen Durasılı-Manavlı bölgesinde; 14'üncü Tümen Küçük-Büyükbenli'de; İkinci Kolordu ve 7'nci Tümen Yenipazar'da; 8'inci Tümen Yeniköy'de, 4'üncü Tümen Manomak civarında; 3'üncü Tümen Dereköy'de; Kolordu karargâhı Manomak istasyonunda; Dördüncü Kolordu Alaşehir civarında konuşlanacaktır. Batı Cephe karargâhı ise Salihli'de bulunacaktır"⁷⁹.

Mustafa Kemal Paşa ve komutanlar yeni durumu yerinde değerlendirmek amacıyla 8 Eylül günü öğleden sonra Salihli'den Adala'ya gitmişlerdir. Burada 2'nci Ordu komutanlığı ile hareket tarzları konusunda müzakerelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerden sonra tekrar Salihli'ye dönmüş ve 8 Eylül gecesi de Salihli'de geçirilmiştir⁸⁰. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa 9 Eylül sabahı saat 08.00'de Salihli'den ayrılarak harekâtın ileri aşamalarını takip etmek ve düşmana kesin darbeyi vurmak üzere Turgutlu'ya doğru hareket etmişlerdir⁸¹.

75 ATASE Arşivi, İSH, K. 1762 G. 114 B. 82.

76 ATASE Arşivi, İSH, 1 inci Süvari Fırkası Harp Ceridesi, 6 Eylül 1922 Günü.

77 ATASE Arşivi, İSH, K. 1986 G. 32 B. 205.

78 ATASE Arşivi, İSH, K.592 G. 63 B.26.

79 ATASE Arşivi, İSH, K. 1762 G. 114 B. 103.

80 ATASE Arşivi, İSH, 1986/32, 8 Eylül 1922 Günü.

81 ATASE Arşivi, İSH, K. 1986 G. 32 B. 205.

Gazi

Akademik
Bakış

273

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Salihli'deki 5 Eylül muharebelerinde; "3 subay ve 41 er şehit olmuş, 5 subay yaralı ve 38 er ise yaralanmıştır. 33 er ise Yunan işgal kuvvetleri tarafından esir olarak götürülmüştür. Bu muharebede 80 kadar da muharebe hayvanı telef olmuştur. Ayrıca 4 makineli tüfek de kullanılamaz hale gelmiştir. Yunan tarafından ise; iki top, çok sayıda kağıt arabası ve pek çok malzeme, eşya, silah ve teçhizat ile pek çok cephane ele geçirilmiştir. Düşmandan alınan esirler ise usulüne göre muameleye tabi tutulmuştur⁸². Bu rakamlar ve veriler Salihli'de ne derece zorlu bir muharebenin olduğuna işaret etmektedir. Salihli'nin etrafındaki bölgelerde yapılan muharebeleri de ele alırsak yukarıda ifade edilen rakamların çok daha yüksek oranlarda olduğunu söylemek mümkündür. Türk ordusunca Salihli'nin kurtarılması mücadelesi ısrarla ve inatla yürütülmüştür. Çünkü Salihli'nin kurtarılması ile İzmir yolunun önünde bir engel kalmamıştır. 9 Eylül günü İzmir'e ilk giren birliklerden birisi de Salihli'nin kurtuluşunu sağlayan 1'inci Süvari Tümeni olmuştur. Salihli'de çok önemli muharebelerde bulunan 14'üncü Alay, İzmir'e de ilk giren birliklerdir⁸³. Salihli'nin kurtuluşunu sağlayan birlikler İzmir'in de kurtarılmasını sağlayarak Türk tarihinde önemli bir yere sahip olmuşlardır⁸⁴.

Sonuç

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılarca işgali Salihli'de de tepkilere neden olmuştur. İşgal tehlikesine karşı kasabada Müdafaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye teşkilatları kurulmuştur. Bu süreçte 17. Kolordu Kumandanı Vekili Bekir Sami Bey'in ve Çerkez Ethem Bey'in çalışmaları oldukça önemlidir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulması çalışmalarında ise Kadı Zahit Efendi'nin ismi öne çıkmaktadır.

Çerkez Ethem Bey'in başında bulunduğu Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Salihli ve çevresinde bulunan diğer milli kuvvetler arasında sonucunda Ethem Bey'in galip geldiği kısa süreli bir egemenlik mücadelesi olmuştur.

Mayıs 1919 – Haziran 1920 tarihleri arasında Salihli bölgesinde Türk kuvvetleri ile Yunan işgal kuvvetleri arasında pek çok kanlı savaş gerçekleşmiştir. Bu dönemde Yunan kuvvetleri için temel hedef; Milne Hattının ele geçirilmesi olmuştur. Türk kuvvetleri 23 Haziran 1920'ye kadar Salihli'yi müdafaa etmeyi başarsalar da kasaba 23 Haziran 1920 tarihinde işgal edilmiş ve 2 yıl 2 ay 13 gün esaret altında kalmıştır.

Türk Ordusunun, 26 Ağustos'ta Kocatepe'de ve 30 Ağustos'ta Dumlupınar'da Anadolu'daki Yunan işgal kuvvetlerini bozguna uğratması ile yeni bir süreç başlamıştır. İzmir'e doğru panik halinde çekilen Yunan kuvvetlerinin hedefinde Salihli'de tutunabilmek ve burada bir müstahkem mevki oluş-

82 ATASE Arşivi, İSH, 1 inci Süvari Fırkası Harp Ceridesi, 5 Eylül 1922 Günü.

83 Kemal Balıkesir, *age.*, s.132.

84 Akgül, *agm.*, s. 94.

turmak vardır. Ancak Türk süvari kuvvetleri plana izin vermemek için geri çekilen Yunan kuvvetlerini yakından takip ederek Salihli'yi 5 Eylül 1922'de işgalden kurtarmış ve böylece Türk Ordusuna İzmir yolu sorunsuz bir şekilde açılmıştır.

Salihli'deki 5 Eylül tarihindeki çarpışmalarda Türk kuvvetlerinden; 3 subay ve 41 er şehit olmuş, 5 subay ve 38 er ise yaralanmıştır. 33 er ise Yunan işgal kuvvetleri tarafından esir olarak götürülmüştür. Savaşta Yunan işgal kuvvetlerinin kaybı daha ağır olmuştur. Salihli merkezinin haricinde Salihli'ye bağlı diğer bölgelerde yapılan muharebeler de ele alındığında belirtilen rakamların çok daha yüksek oranlarda olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynaklar

ALTAY, Fahrettin, *10 Yıl Savaş Ve Sonrası 1912-1922*, Eylem Yayınları, Ankara, 2008.

APAK, Rahmi, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.

AS, Bünyamin, *Bir Kuva-yı Milliyeci: Parti Pehlivan, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Manisa, 2018.

BALIKESİR, Kemal, *İstiklâl Savaşı Anıları* (Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Kütüphanesi Basılmamış Daktilo Metin. Kütüphane No:İST.381.).

BAYAR, Celal, *Bende Yazdım (Milli Mücadele)*, C.VIII, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

BAYKAL, Füsün, *Salihli Kent Coğrafyası*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1989.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

ÇİÇEK, İbrahim, *Her Yönü İle İlçemiz Salihli*, Çiçek Matbaası, Salihli, 1985.

ERGÜL, Teoman, *Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu'da Sardis ve Salihli)*, 3. Baskı, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2010.

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler 15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, C. VII, Ankara, 1975.

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, C. II, Kısım. 2*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi, II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III ncü Kitap Büyük Taarruzda Takip Harekâtı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

GÖKBİLGİN, Mehmet Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

GÜLMEZ, Nurettin, "Kuva-yı Milliye ve Manisa", *Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu Bildirileri (6-7 Kasım 2009)*, Manisa Valiliği, Manisa, 2010.

İLKİN, Selim - İlhan Tekeli, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.

gazi

Akademik
Bakış

275

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

İNCEDAYI, Cevdet Kerim, *İstiklal Harbi (Garp Cephesi)*, Haz. Muhammet Safi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

KOMİSYON, *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911-1922)*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1977.

KONUĞU, Enver, *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

METİN, Barış, *“Esaretten Zafere Uşaklı Bir Muharip Gazi Şükrü Nail’in (Soysal) Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi Hatıraları”*, Akademi Yayınevi, Uşak, 2012.

OTMAN, Ahmet - Ali Aksakal, *“Antik Çağdan Günümüze Salihli”*, Başat Ciltevi, Salihli, 2004.

ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, C. I-II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.

TURAN, Şerafettin, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çanklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları 1919-1920*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967.

UÇAR, Mustafa, *Antik Kral Yolunda Zümürüt Bir Kent Salihli*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Salihli, 2010.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Milli Mücadele’de İttihatçılık*, Çev., Nüzhet Salihoğlu, 8. Basım. İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu, (İSH) Kutu: 20, Gömlek: 43, Belge No: 43-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 257, G. 169 B.169-1;

ATASE Arşivi, İSH, K. 35 G. 66 B. 66-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 325 G. 117 B. 117-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 274 G.74 B. 74-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 201 G. 34 B. 34-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 332 G. 68 B. 68-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 120 G. 73 B. 73-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 420 G. 126 B. 126-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 204 G. 79 B. 79-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 120 G. 107 B. 107-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 110 G. 23 B. 23-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 122 G. 11 B. 11-1

ATASE Arşivi, İSH, K. 59 G. 72 B. 72-1;2.

ATASE Arşivi, İSH, K. 59 G.159 B. 159-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 862 G. 66 B. 66-1.

ATASE Arşivi, İSH, K. 672 G. 8 B. 8-1.

Görüş

Akademik
Bakış

276

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

- ATASE Arşivi**, İSH, K. 970 G. 54 B. 54-1;54A.
ATASE Arşivi, İSH, K. 639 G. 38 B. 38-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 970 G.53 B. 53-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 639 G. 38 B. 38-1a.
ATASE Arşivi, İSH, K. 562 G. 3 B. 3-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 577 G. 192 B. 192-1-2.
ATASE Arşivi, İSH, K. 970 G. 58 B. 58-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 672 G. 108 B. 108-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 2335 G. 173 B. 3.
ATASE Arşivi, İSH, K. 2335 G. 173 B.173-1
ATASE Arşivi, İSH, K1762 G. 114 B75-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 1784 G.142 B. 144-1
ATASE Arşivi, İSH, K. 1762 G. 114 B. 75-1.
ATASE Arşivi, İSH, K. 1762 G. 114 B. 82.
ATASE Arşivi, İSH, K. 1986 G. 32 B. 205.
ATASE Arşivi, İSH, K.592 G. 63 B.26.
ATASE Arşivi, İSH, K. 1762 G. 114 B. 103.
ATASE Arşivi, İSH, K. 1986 G. 32 B. 205
ATASE Arşivi, İSH, 1 inci Süvari Fırkası Harp Ceridesi, 5 Eylül 1922 Günü.
ATASE Arşivi, İSH,1 inci Süvari Fırkası Harp Ceridesi, 6 Eylül 1922 Günü.
ATASE Arşivi, 1 inci Ordu Muharebe Tahrir Dosyası.
Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), Katalog: A1, Sıra No: 843, Kutu No: 19, Belge No: 5.
TİTE Arşivi, A1, Sıra No: 914 Kutu No:20 Belge No: 12

Extended Abstract

After the Ottoman Empire withdrew from the First World War by signing the Mondros Armistice, Greek forces started invasions in Western Anatolia starting from Izmir on May 15, 1919. In response to this, several organisations such as “Müdafaa-i Hukuk”, “Redd-i İlhak” and “Kuva-yı Milliye”, were established in İzmir and in the other cities and towns in the invasion area. During this period, 17th Corps Deputy Commander Bekir Sami, Aşir Bey and Çerkez Ethem had important roles in existence of the armed resistance of the “Kuva-yı Milliye” in Salihli, as well as in the defence of the Milne Line in the following days. Kadı Zahit Efendi comes into prominence when we look at the efforts to establish “Müdafaa-i Hukuk” organisations. During the War of Independence, the commanders in the Salihli Front have changed over time. Mehmet Tahir Bey who is the commander of the Ödemiş Gendarmerie Battalion, Sarı Efe (Edip Bey),

Gazi

Akademik
Bakış

277

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Çerkez Ethem Bey, and District Governor Haydar Bey served as Salihli front-line commanders within the National Forces. All these detachments were put under the order of Ömer Lütfi Bey, the commander of 23rd division, and later under the order of the District Governor Aşır Bey. In the Salihli Front, there was a short-term struggle for sovereignty between the national forces and the Çerkez Ethem Bey increased her sovereignty in the region in this process.

After the announcement of the Milne Line on the Salihli front on November 3, 1919, Greek forces carried out a new operation to the west of Salihli on November 21, 1919. National Forces failed and had to retreat, and some areas of Sart were occupied by Greek forces. After this date till June 22, 1920, many clashes took place between the Greek occupation forces and Turkish troops on the Salihli Front. Salihli was occupied as a result of the Greek attack on June 23, 1920 and remained under occupation for 2 years, 2 months and 13 days.

The Turkish Army carried out a major offensive against the Greek occupation forces from Kocatepe, Afyon on August 26, 1922. The Greek forces could not hold on to the superior Turkish forces, and had to retreat to the Dumlupınar region. They lost the battle in Dumlupınar on 30th August and started to retreat irregularly towards Izmir. During this period, Greek forces tried to create a new fortified position in Salihli region. In this respect, the importance of the Salihli Battles-on the way to Izmir- has increased for both Turkish and Greek forces. In the book titled "Büyük Taarruz Takip Harekâtı" which was a part of Turkish War of Independence series prepared by the General Staff of Turkey, the battles in the Salihli region are called the "Salihli Battle" in order to indicate the importance of the region and the wars. In the early hours of September 5th, the Turkish Army attacked to capture Salihli. During the street battles in Salihli, which continued throughout the day, the 10th Turkish Regiment forced the occupation forces around the station to withdraw westward. Besides, the hills dominating the railway line in the north and east of the city were also captured by the Turkish forces, and the Greek forces, which came from the east, were destroyed and forced to flee to the hills south of the railway line. Thus, Salihli was taken back by the Turkish Army on September 5, 1922. The hopes of Greek forces to hold on Salihli have definitely ended and the Izmir road was opened to the Turkish Army.

In the battles between the 1st Cavalry Brigade and Greek forces in Salihli from 05:15 in the morning to late evening on September 5th, 3 officers and 41 privates were martyred, 5 officers and 38 privates were injured within Turkish forces. In addition, 33 soldiers were taken as captives by the enemy troops. Nearly 80 animals used in war perished during this battle. These numbers and data indicate that there was an important battle in Salihli. Apart from the city center of Salihli, if we include the battles in other regions of Salihli, it is certain that these numbers were much higher.

Görüş

Akademik
Bakış

278

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020